

Zadnji boji v drugi vo

Danes bosta prireditvi, posvečeni koncu druge svetovne vojne: NA POLJANI bo proslava Svobodi in miru, nekaj kilometrov stran, na Pliberškem polju, se bodo spomnili tragične usode hrvaških ustašev

JURIJ BERLOŽNIK

"V nedeljo, 13. maja, je v našo hišo, to je Hrastovo domačijo, prišel neki partizan in rekel, da je najbolje, da se umaknemo iz hiše in s Poljane, ker so Nemci vse zablokirali. Še preden se je začel spopad, smo odšli k Hobru in od tam slišali streljanje, ki je trajalo kratek čas ... Ko smo prišli nazaj, smo videli povsod samo kri. Na tovarnjakih so bile vojaške uniforme, orožje, na enem tudi inštrumenti vojaške godbe ... Naša hiša je bila tako rekoč uničena: streha, stene in gostilniški inventar. Ranjenih in mrtvih nismo videli, ker si prizorišča spopada nismo upali ogledovati. Naslednji dan, 14. maja, je k nam prišla skupina partizanov in neki partizan je rekel: 'Bežite, še huje bo, kot je bilo včeraj!' Spet smo zbežali, tokrat proti Gerdeju. Videli smo, da je bila cesta proti Holmcu vsa poteptana. Gledali smo ustaše, ko so šli po cesti in gozdu proti Holmcu. Med njimi so bili tudi civilisti, ženske in otroci ...," je svoje spomine s prizorišča zadnjih bojev druge svetovne vojne na evropskih tleh opisala Marija Drofelnik.

Njena izjava je zapisana v tretji dopolnjeni izdaji knjige doktorja Rista Stojanoviča Poljana – prizorišče zadnjih bojev druge svetovne vojne v Evropi. V njej avtor na 28 straneh natančno, a tudi zgodovine nevesčemu bralcu dovolj preprosto pojasni razloge, ki so pripeljali do obeh bojev na Poljani in njun potek. Boja sta potekala 13. in 14. maja 1945. V drugem delu Stojanovičeve knjige so zanimive izjave udeležencev boja in prič s terena.

Drugod so se že veselili zmage, Poljani pa se je bližal vihar

Ko so se devetega maja po kapitulaciji nacistične Nemčije ljudje po Evropi že veselili konca druge svetovne vojne, je ta na Koroškem tako močno zamahnila z repom, kakor nikoli prej. V tistem času so se z jugoslovanskega bojišča vračala nemška armadna skupina za jugovzhod Evrope pod poveljstvom generalpolkovnika Alexandra Löhra, ki je štela okrog 400 tisoč mož, ob njej pa tudi okrog 200 tisoč mož kolaboracionistov. Nemški vojaki in njihovi domači pomagači se kljub kapitulaciji niso hoteli vdati narodnoosvobodilni vojski Slovenije in jugoslovanski armadi, na vsak način so hoteli vsaj do Pliberka, kjer bi se predali Britancem.

Čeprav je Löhr v Topolšici podpisal (delno) kapitulacijo, tega dogovora ni v celoti izpolnil. Generalpolkovniku, ki je pobegnil iz ujetništva v Topolšici, je sledila tudi elitna 104. divizija in 13. maja obtičala na Poljani. Po kratkem, a silovitem boju so bili prisiljeni odložiti orožje, odpeljali so jih v ujetništvo. To je bil zadnji spopad zavezniške vojske z nemškim vojaštvom v drugi svetovni vojni. A boj se je vnel še dan kasneje, 14. maja, ko se je narodnoosvobodilna vojska Slovenije spopadla z ustaši, domobrani in črnogorskimi četniki. To je bil zadnji boj druge vojne na evropskih tleh.

Veliko priznanje in hkrati velika naloga jugoslovanske armade

Doktor Damijan Guštin, direktor inštituta za novejšo zgodovino, zaključek druge vojne in tako tudi boje na Poljani umešča v širši kontekst. Jugoslovanska armada je po zavezniški konferenci v Jalti od zaveznikov dobila pomembno priznanje in z njim zahtevno nalogo, saj je leta 1945 aktivno sodelovala

pri poslednjih udarcih Hitlerjevi armadi. S tem je odporniško gibanje pri nas preraslo lokalni okvir, tudi nacionalni, in je tako postalo sestavni del zavezniškega odporniškega gibanja.

"Zavezniški so se dogovorili, da bodo v Nemčijo napredovali z vzhoda (Poljske) in zahoda (preko Rena), to pa bodo podprli s prodromom z juga. V tej strategiji je svoje mesto dobila tudi jugoslovanska armada, ki naj bi med Dravo in jadransko obalo prodrila iz Srbije proti severozahodu na ozemlje rajha. Tako je bilo njeno bojišče hkrati povezovalna točka bojišč obeh zaveznikov," pravi Guštin in izpostavlja glavne cilje: postaviti se kot okupacijska sila na slovenskem etničnem ozemlju, na zahodu in severu, na Primorskem vključno s Trstom in Južno Koroško. Tak je bil takratni slovenski nacionalni interes, vojaška operacija pa je, tako Guštin, sledila še enemu cilju, umikajočo se nemško vojsko zajeti še na jugoslovanskem ozemlju, predvsem pa tudi kvizlinge in kolaborante jugoslovanskega porekla, ki so se z njo umikali. Ta cilj so, vsaj delno, dosegli na Poljani.

V partizane je šla kar desetina populacije

Protinacistični odpor pa se je v Mežiški, Mislinjski in zgornji Dravski dolini začel že precej prej. Natančno ga je proučil doktor Marjan Linasi, kustos Koroškega pokrajinskega muzeja iz Slovenj Gradca. Po tem ko je aprila 1941 nemška vojska zlahka zasedla Koroško in tam vzpostavila svojo civilno in vojaško upravo, se je kmalu, še v letu 1941, tudi na Koroškem začelo odporniško gibanje, ki so ga spodbujali organizatorji, na Koroško jih je pošiljalo slovensko vodstvo komunistične partije in osvobodilne fronte.

Odpor je postajal bolj organiziran in trajen poleti in jeseni 1942 z ak-

cijami Štajerskega bataljona na območju Mežiške doline, nastankom Pohorskega bataljona, šaleško-mislinskega in mežiškega okrožja in z nastankom Koroške čete. Velika spodbuda partizanskemu odporu je bil prihod XIV. divizije februarja 1944.

Na območju Mežiške doline in Dravograda je šlo v partizane več kot 1500 ljudi, po nekaterih podatkih 1700, kar pomeni deset odstotkov takratnega prebivalstva. "To so visoke številke, od katerih jih je zelo majhen odstotek dezertiral, ne glede na strogo disciplino, ki je vladala v partizanskih enotah, in ne glede na zelo hude razmere, zlasti v zimi 1944/1945," je povedal zgodovinar Linasi. Razloge za tako množičen odhod v partizane Linasi med drugim vidi tudi v tradicionalnem občutku ogroženosti nemškega prebivalstva.

Poljana – priložnost za vojni turizem

Da je bilo odporniško gibanje intenzivno, dokazuje tudi preko 250 spomenikov, pomnikov in spominskih tabel iz druge svetovne vojne, za katere skrbi koroški pokrajinski muzej. Doktorica Karla Oder je bila pozitivno presenečena ob popisu teh pomnikov, saj na nobeni kmetiji niso zasledili, da bi spominsko tablo lastniki demontirali, kar kaže na to, da so ljudje ponosni na dogodke in obeležja, ki so na njihovih prečeljih.

Čeprav gre za vojno, ki ljudem nikoli ne prinaša nič dobrega, bi bogato kulturno dediščino vendarle kazalo vključiti tudi v turistično ponudbo, je prepričana kustodinja koroškega pokrajinskega muzeja in predsednica zgodovinskega društva za Koroško. Turistične cilje imajo v mislih tudi načrtovalci spominskega parka Svobodi in miru na prizorišču zadnjih bojev na Poljani. Razvijati so ga začeli ob

Predsednica predčasno in

Kaj HRVATI označujejo na avstrijskem Koroškem?

MLADEN MALI ZAGREB (OD NAŠEGA SODELAVCA)

Prva hrvaška predsednica Kolinda Grabar-Kitarović se je odločila, da se - v nasprotju z najjavami - vendarle ne bo pojavila na sobotni komemoraciji v Pliberku, ki se je tudi njeni trije predhodniki niso nikoli udeležili. V Pliberku je leta 1945, šest dni po koncu druge svetovne vojne, vojska tako imenovane Neodvisne države Hrvaške (NDH) podpisala kapitulacijo. Hrvaška predsednica sicer ni načrtovala, da bi tam govorila, toda njen prihod bi bilo mogoče razumeti tudi kot njeno so-

glašanje z govori, ki so jih pretekla leta tukaj imeli predsedniki parlamenta ali njihovi odposlanci, vsi člani HDZ, stranke, ki ji je pripadala tudi sama, dokler je niso izvolili na najvišjo funkcijo v državi.

Predsednika Franjo Tudjman in Stipe Mesić nikoli nista bila v Pliberku, Ivo Josipović pa je samo enkrat v času svojega mandata položil cvetje na spominsko obeležje, to je bilo junija 2010, vendar se ni udeležil spominske slovesnosti. Kraj so obiskali in na spomenik položili cvetje tudi premieri Ivica Račan, Ivo Sanader in Zoran Milanović.

Leta 1946 so preživeli pripadniki vojske, ki se je od prvega dne svojega obstoja borila na strani nacističnih in fašističnih sil, ustanovili

pliberški častni vod in vsako leto 15. maja pripravili komemoracijo za, kot je pisalo v nekem časopisnem feljtonu, "nikoli v vojni poraženo hrvaško vojsko". Tam so postavili spominsko obeležje, na katerem piše: "V čast in slavo umrlim pripadnikom hrvaške vojske - maj 1945."

Zgodovina je ugotovila večino dejstev o dogodkih na Pliberškem polju. Po podpisu kapitulacije so zavezniške sile vojake in civiliste predale jugoslovanski vojski. Tedaj se je začelo njihovo vračanje v državo, iz katere so zbežali, pravijo pa mu križev pot. Na tej poti so jih na tisoče pobili brez sojenja (po navedbah hrvaških virov se je zavezniškim silam predalo približno 95.000 hrvaških vojakov). Ena

največjih morišč je bilo na Teznem pri Mariboru. Vse drugo je predmet ostrih sporov.

Premier Milanović je napovedal, da bo tudi letos izkazal čast ubitim na Teznem, ne pa tudi v Pliberku. Zanj je Pliberk mesto obžalovanja in komemoracije propada NDH, torej "države, ki ni bila država hrvaškega naroda in proti kateri sta se hrvaški in srbski narod na Hrvaškem uprla, ker nista mogla trpeti krivice". Bivši predsednik Josipović je napoved sedanje predsednice, da bo šla v Pliberk, pospremil z besedami, da se mu tako ravnanje zdi "razumno, če živimo v NDH".

Po letu 1990 je pokroviteljstvo nad komemoracijo v Pliberku prevzel hrvaški sabor, njegovi predsedniki iz vrst HDZ pa so bili doslej najvišji

jni na evropskih tleh

↑ Poljana, maj 2015 (Andrej Petelinšek)

↓ Spominsko obeležje na Poljani. (Andrej Petelinšek)

štirideseti obletnici, leta 1985, ko so postavili spomenik Svobodi in miru Stojana Batiča. Park se sicer začne z zanimivo forma vivo Stik dolin in se nadaljuje s stalno razstavo na prostem, z naslovom In kaj je svoboda cena. Skozi drevo-red miru koroških občin se lahko potem obiskovalec sprehodi do Batičevega spomenika.

Prihodnje leto drugačna proslava

V teh dneh so parku dodali tablo s sloganom Svobodi in miru, ki so ga prevedli v 45 jezikov 57 držav članic organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi. Ob sedemdesetletnici bojev bo danes v tem spominskem parku spet bobnelo, a tokrat bodo bobneli le možnar-

Ko so se devetega maja po kapitulaciji nacistične Nemčije ljudje po Evropi že veselili konca druge svetovne vojne, je ta na Koroškem še močno zamahnila z repom

↑↓ Kolona zajetih vojakov na Koroškem, maj 1945 (Arhiv Koroškega pokrajinskega muzeja)

ji, ki se bodo oglasili ob začetku proslave Svobodi in miru. Slavnostni govornik bo častni predsednik zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Janez Stanovnik, venec k spomeniku bo položil tudi predsednik države Borut Pahor. V kulturnem programu poleg domačih kulturnih društev sodeluje tudi tržaški partizanski pevski zbor

Pinka Tomažiča. Kot je povedala podžupanja občine Prevalje Margareta Jukič, bodo s spominom ob obletnicah zadnjih bojev nadaljevali tudi v prihodnje, a bodo proslavam dali nov ton. Na njih bodo prevladovali mladi, ker želijo, da se glavni vrednoti, svoboda in mir, vtisneta tudi v srca mladih generacij. •

tajno v Pliberk

državni funkcionarji, ki so med njo imeli govor. Vlatko Pavletič je leta 1996 izjavil, da tam zaznamuje obletnice "tragičnega dogodka in prve skupne zaobljube o vztrajanju pri veri v ponovno vstajenje hrvaške države, ki se je nato leta 1990 res zgodilo. Ko se je zdelo, da je po Pliberku vse izgubljeno, je bilo pravzaprav izbornega največ!"

Petar Miloš, eden od preživelih, predsednik pliberškega častnega voda, je tedaj izrazil večno slavo "Anteju in Andriji", torej poglavarju Paveliću in obsojenemu vojnemu zločincu Artukoviću. In si s tem prisluzil aplavz prisotnih, oblečenih v ustaške uniforme. Leto dni pozneje je imel v imenu sabora govor HDZ-jev poslanec Dubravko Jelčić, ki je ugotovil, da so bili med žrtvami pretežno nedolžni ljudje,

katerih "edina krivda je bila, da so bili Hrvati in nasprotniki komunizma". Dejal je, da se v času druge svetovne vojne "fašizem kot svetovni nazor ni ukoreninil v hrvaškem narodu". Jelčić je zahodnim zaveznikom sporočil, da nimajo ne demokratične legitimacije ne moralne pravice hrvaške vojaške označevati za fašiste ter Hrvatski dajati lekcije o demokraciji in antifašizmu. Kajti kot je dejal, "antifašizem je v zavezništvu z boljševizmom nehal biti antifašizem".

Pliberški častni vod je tudi letos organizator komemoracije, sedanjí sklic sabora je svoje pokroviteljstvo odpovedal že na začetku mandata. Med nedavnim intervjujem za HRT je predsednica Grabar-Kitarovićeva potrdila, da bo obiskala Pliberk, vendar tam ne bo imela govora.

Svoje spoštovanje do žrtev je Grabar-Kitarovićeva izrazila že ob obisku ustaškega taborišča v Jasenovcu

"Mislim, da moriš ne bi smeli uporabljati za politična sporočila in politiziranje, marveč izključno za izražanje pietete do mrtvih."

Svoje spoštovanje do žrtev je izrazila že tedaj, ko je obiskala spominsko obeležje ustaškega taborišča v Jasenovcu in nato napisala posvetilo v Knjigi vtisov, v katerem pa ni omenila, kdo so bili zločinci in kdo žrtve. Navedla je tezo, da so bili zločini posledica povezanosti NDH z nacistično-fašistično osjo. Nekateri zgodovinarji menijo, da je to "klasična revizionistična teza".

V Jasenovcu so aprila zaznamovali 70. obletnico preboja zadnjih taboriščnikov, vendar predsednice tedaj ni bilo tam. Tudi osrednje slovesnosti ob dnevu osvoboditve Zagreba, dnevu zmage in dnevu

Evrope, ki je potekala 9. maja, se ni udeležila.

V Pliberku letos evharistično slovesnost ponovno vodi zagrebški nadškof, kardinal Josip Bozanić, ki je tam maševal že leta 2007. Leto dni pozneje je Ivan Fumić v Jasenovcu v imenu preživelih taboriščnikov izjavil, da so bili "ustaši deležni obsežne pomoči večjega dela katoliškega klera, ki še danes kot poslednji bastijon brani ta red".

Predsednica Kolinda Grabar-Kitarović pa je vendarle obiskala Pliberk, vendar v tajnosti, v četrtek, 14. maja. Brez najave je v Pliberku, Maclju in na Tezmem položila vence v spomin na žrtve, ki so umrle v tragičnih dogodkih maja 1945. V soboto v Pliberk bo tako odpotoval njen predstavnik. •